

írók, akik az E.-E. Nothénál összehasonlíthatatlanul nagyobb elhivatottsággal képviselik a német szellem ügyét, nem volnának „százszázalékos fajnémetek“!), mondom, meglepő, hogy olyan könnyűszerrel szolgáltatja ki a Goethe örökségét a franciáknak, amivel szinte kizárja a reményt, hogy Goethe holnap „ujra honát leli a hazában“. (Mintha a franciáknak nem volna mit őrizniök! Talán éppen a túl soktól, mit őrizniök kell, roskad úgy le a válluk...)

Az E.-E. Nothnak más tekintetben is vitatható általános világnézeti és etikai magatartását nehéz megérteni, ha egy pillanatra is szem elöl tévesztjük, hogy ez az író, prófétai allűrjei, ár-ellen-úszó ön-felülmúlásai és buzgó humanista összhangkeresése ellenére mindmáig nem tudott és talán holtiglan se fog tudni szabadulni a szélsőbaloldal által homlokára ütött Káin-jeltől, a renegátság büntudatától. Pedig — feloldozására szólván — Noth nem érdemli meg a bélyeget. Ő is, akárcsak Gide, tévedésből, önmegtévesztésből sodródott oda, ahol szellemi habitusánál fogva helye sosem volt, nem lett volna szabad lennie. A meg-nem-tértekből vagy ál-megtértekből nem lehetnek renegátok, annál az egyszerű oknál fogva, mert sosem voltak igazi hívők. Az ördögűzők tévednek: nem az ördög volt a falra festve, hanem az ördög megszépített mása, vagy — karikatúrája... Hogy a Gide-esetben az „eredendő megtérés“ (szinte azt irtam: „eredendő bűn“) ál-megtérés volt, legjobb esetben kényszer-megtérés, azt Julien Green-nek nemrég kiadott emlékiratai kétségbevonhatatlanul bizonyítják. Gide-nek — Green szerint — Vaillant volt a „rossz szelleme“. Hogy Noth-nál ki szerepelt ilyen minőségben, az kevésbé fontos. Noth nem „nagy író“ e fogalom gide-i értelmében, sőt egyáltalán nem nagy író. Könyvsikereit — ismétlem — irodalmonkivüli okok magyarázzák, mint sajnos a legtöbb mai francia könyvsiker.

(Mosonyi Ferenc.)

E G Y M A I F R A N C I A S Z I T R A J K R E G É N Y. A francia munkás-argot téglaevésnek nevezi a nincstelenségnek azt az állapotát, amikor már a betevő falatra sem telik. XVII. Lajos minisztere még fűévésre biztatta az ilyen koplalókat. A Bastille megdöntése után ezért a szellemes mondásért elsőnek került lámpavasra. Mig azonban a Bourbonok korában a „canaille“ fellázadt a fűévés pusztá említésére, a 130 éves tőkésuralom ugylátszik annyira hozzászoktatta a francia dolgozót a nélkülözéshez, hogy kenyér fogytán némi öngúnnal „téglaevés“-re biztatja magát, ami mégiscsak jobban passzol a vasbeton korához, mint a bukókolikus fűévés... Ez a kifejező kép adja Jean *Fréville* ideai Renaissance Díjjal kitüntetett regénye címét is: *Pain de Brique*, „téglakenyér“, ha tetszik, szabad fordításban: szárazkenyér, vagy helyesebben — a hiányzó falat kenyér.

A Mignard-üzemben — melynek ötszáz dolgozója J. F. regényének kollektív hőse — nemhogy pártsejt, de mégcsak szakszervezeti csoport sem működik. A munkásság helyzete nem valami rózsás. A hypermodernül felszerelt, végsőkig racionalizált középüzemben a termelés iramát a darabbérrendszer diktálja. A túlhaszolt tempó s a biztonsági intézkedések elhanyagolása, különösen a nőmunkásoknál, számos balesetre ad okot. A nemkvalifikált munkaerő teljesítményét arány-

talánul alacsonyabban díjazza a gyáros, mint a magas minősítésű mechanikusokét vagy gépmesterekét, ami méginkább fokozza a dolgozóknak a taylori módszerekkel kombinált darabbérrendszerből eredő megosztottságát. Mindamellet az író szerint a Mignard-cég dolgozóinak helyzete csöppet sem rosszabb, mint akármelyik modern francia középüzem munkásaié — a Népfront előtt. Fréville különben is óvakodott a kulcsregények azon sokszor komikus hibájától, hogy az ellenfelet emberi szörny színében ábrázolja. Az ő gyárosa, legifjabb Mignard ur, nem a Cote d'Azur fővényén hempergő, primadonna- és versenyló-tartó here típusa, akinek egyedüli „produktív“ tevékenysége részvénytársaságok felügyelőbizottsági illetményeinek zsebrevágásában merül ki. Nem, Mignard ur a képzett és aktív iparlovag típusa. Mérsékelt jómódban nevelkedett. Apja családi kisüzemet vezet, melyből még nem veszték ki teljesen a nagyapa korabeli manufaktura pátriarchális hagyományai. A legifjabb Mignard egy jóhírű technikai főiskola elvégzésével közvetlenül bekapcsolódik a nagyapától örökölt családi társaság életébe. Kisujjában a termelés csinja-binja és a piac törvénykódexe. Egyformán otthonos a gépházban és a tőzsde folyosóin. Mohó, nyereszskedő, kiméretlen, megszorult munkásainak, noha ez a pátriarchális szokás nemigen illik a Bedeaux-rendszerhez. Baleset folytán munkaképtelenné vált munkásainak gavalléros életjáradékot fizet, noha erre semmilyen törvény nem kényszeríti. Nagylelkű filantróp? Mégcsak nem is filantróp, mert irtózik a reklámtól s szinte suba alatt adakozik. Sőt, a parvenü gőgje is hiányzik belőle: divatos filmsztár helyett munkáscsaládból származó titkárnőjét, Odettet csábitja el.

Az ellenség rokonszenves feltüntetése módfelett megnehezítette az író feladatát. De Fréville nem a könnyű megoldások embere. Valahányszor Mignard gyáros és munkásai szemtől-szembe állnak, farkasszemet néznek, — az ember önkénytelenül is a kronstadti matrózok klasszikus jelenetére emlékszik: amikor a fehérgárdista tiszti elítcsapat, rezesbandával az élen, szabályos sorokban, diszlelésben és meztelen karddal vonul a forradalmár tengerészezred géppuskái elé. Az ellenfél megbecsülése ritka erény. Emberi nagyságot és haladó realizmust feltételez. Nem véletlen, hogy ez ép' az ujorosz iskola vonása. Jean Fréville sem a szürrealizmus emlőin nevelkedett, de a Balzacok, Tolsztojkok és Gorkik iskoláját járta... Mignard-gyári „téglaevőí“ pedig hónaposszobákban vagy garnikban kamaszkodtak munkaerővé s a „levegőben lógó“ eszméket kapkodták.

Levegőben lógó eszmék? Igen, Fréville regényében éppen azt igyekszik bebizonyítani, hogy 1936 nyarán a mélyről feltörő sztrájkhullám sodrása ellenállhatatlan erővel ragadta magával még azokat dolgozókat is, akiknek addig vajmi kevés közük volt a francia munkásmozgalomhoz. Ezért választja könyve kollektív hőségül egy baignoleti középüzem teljesen szerveztelen és közömbös munkásságát, amelyiknek még hozzá sincsen semmilyen különös követelése, mert nem áll a nyomorlétra alacsonyabb fokán, mint társai a többi francia nagy- vagy kisüzemben.

Bárki is akarná megírni az 1936-os francia sztrájkmozgalom regényét, szükségképpen két módszer közül kellene választania: könyve középpontjába állíthatja a Renault, Citroen típusu óriásüzemet, hőségé annak sokezerfőnyi munkástömegét teheti, kerülve a tömeghullámszerűség egyénilektani vonatkozásait, az egyéni sorsok helyett „az egész“ sorsának változását igyekezve szemléltetni a nagyüzem életének bonyoldalmait keresztül; avagy ellenkezőleg: a kis- vagy középüzemet vá-

laszthatja keretül és a nagy tömeg helyett az egyének vagy csoportok életére gyakorolt hatásán keresztül tárhatja elénk a mozgalmat. Utóbbi esetben természetesen tömeglélektani szempontok helyett egyénlélektani tényezők kell, hogy domináljanak s a cselekvény felépítésében, a mű egész vonalvezetésében a riportszerűnek, a leíró részleteknek háttérbe kell szorulniok az epikus elemekkel szemben...

Jean Fréville a második megoldást választotta.

A *Pain de Brique* első részében az 1936 júniusi üzemmegszálló sztrájkmozgalom előtti napok „klimáját” s a francia munkásság közhangulatát igyekszik érzékeltetni. Fréville itt is kerül mindent, ami a sematikus látzatát keltheti. Nagyigényű társadalmi freskó, tömegjelenetekbe csomagolt történeti és politikai oktatás helyett a fő- és mellékalakok otthonába kalauzolja az olvasót. Az első, látszólag teljesen lazán egybefüggő fejezetek a Mignard üzem munkásainak és élősdijeinek „intérieru”-jét tárják elénk. Cotrone anyó, egy bérkaszánya vicinéje, férje Perco, a Mignard-cég egyik munkása; barátja: Petit Louis, az örök okoskodó, a politikus napszámos; Bonhour, az auvergnei származású korcsmáros, akinek a Mignard-gyárral szemben lévő *bistrojában* gyűlnek össze a munkások apéritifre, kártyapartira, falatozásra: először ezekkel a mellékalakokkal ismertet meg az író. Egy következő fejezetben a Mignard-„dinasztia” három nemzedékének történetét vázolja — kissé akadémikusan. Azután a regény tulajdonképpeni főhőse, Michel Svoboda, a lengyel emigráns — ugyancsak Mignard-gyári munkás — és a gyáros egyik titkárnője, Odette szomorú vasárnapja, szakítása; az Odette és főnöke közti viszony keletkezésének leírása — mindmegannyi kaleidoszkopszerűen váltakozó kép után egy üzemi baleset tragikus epizódján keresztül betekintést nyerünk a baignoleti gyár életébe. Egy újabb fejezet Cotrone vicééknél, és csak ekkor — a 90. oldalon tartunk, míg az egész könyv 250 oldal: — hallunk a hősök szócsövén át először arról, hogy hát voltaképpen közelednek a választások és a sztrájk kiterjed. A tulajdonképpeni cselekvény azonban csak a 107. oldalon kezdődik — a Mignard-gyári spontán üzemmegszállással. A regény további része az „okkupált” üzemben játszódik le. Fréville itt is arra törekszik, hogy a sztrájknak az egyes munkásokra gyakorolt — sokszor döntő, sorsformáló — hatását domborítsa ki, hogy megmutassa: mikép' érlelődik a szolidaritás korparancsának felismerése az elmaradt breton munkásnőben, az elnyomott, visszamaradt algiri napszámosban. Az olvasóban végül mégiscsak a tömegjelenetek — az üzemi gyűlések, a megszállott gyárban rögtönzött álarcos bál, a baignoleti „bolhapiacon” lejátszódó jelenet, stb. — hagynak mély nyomot, míg az egyes figurák rajza nem elég plasztikus, s különösen a főalakok elmosódnak. A főhősnek szánt lengyel forradalmár alakja papirosszagú, nem érezzük a realitását. Fréville az ő szájába adja a történeti-politikai leckét, mely tudálékos gomolyagban ömlik belőle.

A Mignard-gyár munkásainak harca természetesen (1936 júniusát írjuk...) győzelemmel végződik. A gyáros néhányhetes kísérletezés és okoskodás után beadja derekát. A győzelem e „természetességét” azonban csakis az általános politikai helyzet és légkör ismerete teszi valószínűvé, de — sajnos — egyáltalán nem folyik magából a regényből. A harc lelke, éltető eleme Svoboda, a lengyel emigráns. Egy-két volt közömbös dolgozó az ő hadnagyává női ki magát a sztrájk folyamán, — de a tömeget Fréville az utolsó pillanatig ingadozónak, határozatlanak és harc készségében is szeszélyesnek rajzolja. Súlyos hiba, majdnem megbocsájtathatlan, mert hamis képet ad 1871 unokáiról és — sck-

szor szerző akarata ellenére — defétista elemet visz be a könyvbe s éppen azokon a helyeken, ahol a harci lendületnek csorbitatlanul kellene megnyilvánulni.

Mindent egybevetve: Jean Fréville csak félig érte el azt a célját, hogy a francia munkásság 36 júniusi heroikus mozgalmát egyének és kis csoportok — nem a nagy tömeg — lelki reakcióin át elevenítse meg. Alakjai közül csak néhány mellékfigura életteljes, hus-vér ember, s éppen, a főalakokat érezzük papírmásé-figuráknak. Az ellenfél reprezentánsainak rajza sokkal elevenebb, valószínűbb. Pauwels, a flamand gyárüzgató, — tizedrangú mellékfigura — aki a könyvnek csak egyetlen kisebb jelenetében bukkant fel, sokkal elevenebb, mint a főhős.

Nemkevésbé súlyos hiba, — „taktikai“ tévedés, de lényegbevágó — hogy Fréville idegen munkást állít a sztrájk középpontjába. Ezzel önkénytelenül is alátámasztja a francia reakció amaz „érvét“, hogy a 36 júniusi nagy sztrájkmozgalom „külföldi gitátorok“ műve volt.

Szerencsére mindezeket a hibákat és gyöngeségeket részben ellensúlyozzák a remekbe készült tömegjelenetek, a megírás frissesége, az izes stílus. Lankadásnak, tapogatózásnak sehol semmi nyoma, a könyv elejétől végig eleven, ütemes, pezsgő. „Lekturnek“ is kitűnő — ami ritka erény a mai francia haladó íróknál.

A *Pain de Brique* a 36 júniusi üzemfoglaló sztrájkok regényének készült, de nem lett belőle csak egy 36 júniusi sztrájk regénye. Fréville sokkal jobban oldotta volna meg feladatát, ha könyvét eleve egy 36 júniusi sztrájk regényének szánja. Mindezeknél azonban sokkal fontosabb, hogy a *Pain de Brique*-kel a mai francia munkása diadalmasan betört az irodalomba. Fréville félsikere épezért felér egy győzelemmel.

(Mosonyi Ferenc)

A. LÖFFLER: NOTRE VIE, HISTOIRES D'OUVRIERS. (Éd. Entre Nous, Paris 1938.) A Párizsban élő magyar író nyolc novelláját tartalmazza ez a közel száz oldalas kis kötet. Voltaképpen nem is novellák ezek. Egyszerű és igénytelen történetek a munkások igénytelen életéből. Kis történet az elvesztett forintról, másik a Spanyolországba határokon átszökő önkéntesről, fizetésemelést kérő kishivatalnokról, a szervezetlen munkás siránkozásairól, a mai fiatalságról.

Ha a megírás művészi módjának kétségtelenül elfogadható akadálya is a nyelvi nehézség, a rövid írások felfogásbeli és szemléleti hiányosságait ez semmiképpen nem menheti. A mondanivaló ily egysíku és nyiltan tendenciózus beállítására, attól eltekintve, hogy művészi meggyőzőereje nincs, a valósággal sem egyezik végül, az író törekvéseivel ellentétben — egyszerűen azért, mert nem is igaz. Az olvasó nem hiszi el, hogy egy vállalat tisztviselői karának együttes fellépése olyan zavartalanul és magátólértődően fizetésemeléshez vezet, mint azt a könyvben olvassa s a kollektív megmozdulás apoteozisának szánt írást legszivesebben vágyólkodva tekintené, ám a könyv címe a „mi életünk“ s így nem tudja mit kezdjen vele. De az alakok is valószínűtlenül elrajzoltak, vagy reménytelenül színtelenek s minthogy jellemalakítást nem kapunk, a kisé mindig merev párbeszédnek pedig alig pótolják ezt, voltaképpen csak a könyv lapjain élő kétdimenziós lényekkel van dolgunk, akiknek életéhez semmi közünk. Ez egyébként az egyetlen bizonyosság, ami a könyvvel kapcsolatban adódik számunkra.

A könyv kétségtelenül legértékesebb darabjai azok, melyekben nem felállított tételek igazolását (a szervezkedés előnyei) tűzi ki céljául az